

HOLBY - VILKUMY - HUMPENY
(nádobí k slavnostním přípitkům
při ceremoniálech)

Kloboučníci

Řemenáři

Mydláři

Sedláři

Vilkum
cechu
řezníků

Rukavičkáři

Kartáři

Mlynáři

Pilníkáři

Svatební
humpen
cechu
sládků

Tkalci

Holba
cechu
pekařů

Mlynáři

li cechovní hospodu. Obyvatele města ji poznali jednoduše podle vývěsního štítu se znakem řemesla, ovšem dovnitř měli běžně přístup pouze členové cechu, jenž zde měl veškeré provozní zázemí. V domě se konala cechovní shromáždění, mistrovské zkoušky či důležitá jednání, byly zde uloženy cechovní symboly a bohatě zdobené nádoby používané při slavnostních hostinách, a také zde přespávali zde vandrovní tovaryši. Péče o ně byla záležitostí cti a tradiční záležitostí býval tzv. tovaryšský šenk, tedy přípitek s vandrovním tovaryšem po jeho příchodu do města a při rozloučení. Cech bez vlastní hospody býval vandrovními tovaryši v jiných městech pomlouván, takže se mu případní zájemci o práci spíše vyhýbali. Cechovní domy byly nezbytnou součástí cechovního života až do třicetileté války a v mnoha městech fungovaly až do 19. století, nicméně to již byly zpravidla přístupné komukoliv jako běžný hostinec.

Mistři, tovaryši a učedníci

Pro fungování cechů byla zásadní funkce mistrů. Tovaryši usilující o získání mistrovského postu museli splňovat několik podmínek. Základem bylo nabytí městského práva, šlo tedy o měšťana, jenž mohl a nemusel vlastnit dům na území města. Aby se však mohl stát městským usedlíkem, musel nejprve předložit listinu potvrzující jeho původ z řádného manželství, a často se též vyžadovala záruka jiného, již stávajícího a váženého měšťana. Po předložení výučního listu se pak tovaryš mohl pustit do vytvoření svého mistrovského kusu, jímž měl prokázat svou dovednost, a to zpravidla u mistra, u něhož pracoval poslední rok. S ohledem na druh řemesla mohlo jít o jeden artefakt i o sérii výrobků, a různá byla také poskytnutá lhůta, která se pohybovala zhruba v rozmezí od jednoho měsíce do jednoho roku. Švec obvykle dostával za úkol zhotovení dvojích škorňů, tedy mužských a ženských střevíců, kovář prokazoval své umění například vykováním sekery a okováním kol vozu i kopyt koně, bednář vyráběl kád' o obsahu 20 věder čili 60 mázů, okovy na vodu a vanu pro dospělého člověka, a stolař zpravidla vytvářel stůl a vykládanou truhlu. Zhotovením mistrovského kusu prokazoval tovaryš nejen své nadání, ale také prokazoval, že je vybaven odpovídajícími nástroji a že je schopen opatřit si na vlastní náklady potřebný materiál. Z tohoto důvodu nebyla příliš oblíbená možnost se ze splnění této podmínky vykoupit zaplacením stanovené částky.

Kvůli posouzení žádosti o nabytí mistrovského práva se u některých řemesel shromažďoval celý cech, v jiných případech zase bylo možné žádat pouze jednou za rok. Pokud tovaryš se svým mistrovským kusem neuspěl, mohl dostat delší zkušební lhůtu nebo být vyslán na další vandr, ale někdy už mu byl vstup do cechu navždy zapovězen. Budoucí mistr také musel zaplatit vstupní poplatek, jehož rozmezí se pohybovalo od půl kopy až po třicet kop grošů. Jeho část zpravidla bylo možné uhradit materiálem využívaným při výkonu příslušného řemesla. Po splnění všech stanovených podmínek byl

žadatel na cechovní schůzi slavnostně přijat za člena, složil přísahu na cechovní řád a byl zapsán do cechovního registru. Tím získal právo zaměstnávat tovaryše a učedníky.

Jeho výdaje tím však ještě nekončily. Po přijetí musel složit taxu zvanou přípovědné, která se skládala z vosku určeného pro kostel a peněz jsoucích do cechovní pokladny. A povinná byla i tzv. svačina pro cechmistry, ale někdy také i pro všechny mistry a dokonce i tovaryše. Často tedy šlo o značný počet osob, což pro čerstvého mistra, finančně vyčerpaného po dokončení mistrovského kusu, mohlo znamenat až neúnosné výdaje. Roku 1650 proto bylo přijato nařízení, podle něhož neměli být noví mistři zatěžováni „*velikými ouplatami svačin*“.

Mistr byl povinen řídit pravidly se zakotvenými v cechovních statutách. Zásadní podmínkou úspěšného vykonávání funkce bylo dodržování cechovní cti, tedy zejména městského práva, tehdejších

trestně-právních norem a společenských zvyklostí, k nimž patřilo mimo jiné čestné chování, slušné vyjadřování, a zdržení se klení či hádek. Po vážnějším prohřešku, například při krádeži, cizoložství či prokázané lži, následovalo vyloučení z cechu, menší poklesky se většinou trestaly pokutou. Mistra musel dodržovat i pravidlo týkající se jeho trvalého pobytu ve městě. Pokud se odstěhoval na delší dobu, zpravidla více než rok, pozbyl mistrovského titulu a členství v cechu, a pokud se chtěl po návratu ucházet o svůj původní post, musel většinou znovu splnit všechny potřebné podmínky.

Postavení jednotlivých mistrů v cechu bylo rozdílné a lišilo se podle doby jejich členství. „Služebně starší“ se mohli těšit různých výhod, například na tržišti dostávali lepší prodejní místa. Různé cechy měly mnoho dalších rozdílných pravidel, v některých se například vyžadovalo, aby byl mistr ženatý, v žádném případě však nikoliv se ženou špatných mravů. Jednodušší cestu k získání mistrovského postu měli díky dědičnému právu synové mistrů, i oni však museli dodržovat podmínky uvedené ve statutách. Právo vést řemeslnickou dílnu přecházelo též na vdovy po mistrech či jejich dceři, což byla samozřejmě silná motivace pro případné nápadníky.

Zatímco v období středověku měli mistři v dílnách na starosti hlavní část výroby a pomocné práce vykonávali tovaryši, od vzniku cechů se tyto úlohy poněkud posunuly – tovaryši měli na bedrech hlavní díl práce, zatímco mistr se staral o organizační záležitosti, například o shánění materiálu, komunikaci se zákazníky a prodej zboží. Hierarchie v dílně byla podobná jako v podniku současného malého podnikatele, mistr byl jejím majitelem, zaměstnával podřízené a rozděloval jim práci.

Statuta obvykle stanovovala maximální počet tovaryšů, který směl mistr zaměstnávat, obsahovala článek zakazující přetahování zákazníků, a všeobecně též platilo, že do dílny nesměl být přijat

Volební urna cechu ševců Starého Města Pražského (kolem roku 1800)

Sklenáři

Bednáři

Soustružníci

Lazebníci

Punčocháři

Kameníci

CECHOVNÍ
POKLADNY

Řezníci

Ševci

Literáti

Perleářství a knoflíkářství

Lastury coby pravěký šperk a křížácký import

Nález archeologů prozrazují, že již od pravěku patřily lastury a ulity k běžně využívaným materiálům. Zatímco měkké části živočichů sloužily lidem jako potrava, ze schránek se vyráběly především nástroje, nádoby, amulety a různé ozdoby. Mušlemi se dokonce i platilo, a svou cenu si uchovaly i v dalších tisíciletích, kdy se z nich zhotovovaly stále sofistikovanější předměty, například různé spony a zapínadla či šperky. Do Evropy se perleť dostala údajně díky křížáckým výpravám do Svaté země, jejichž účastníci přiváželi při návratu do svých domovů nejen do té doby nevídané exotické výrobky, ale také surovinu využitelnou pro jejich výrobu. Od 15. století se perleť začala řadit k nejpoužívanějším materiálům řemeslníků a umělců, a podle různých pramenů se z ní v 17. či 18. století začaly vyrábět také knoflíky. Stalo se tak zřejmě ve Francii či v Anglii, odkud se pak velmi specifické řemeslo rozšířilo do Rakouska a z Vídně také k nám.

Perleť přináší změnu a naději

Jednu z prvních dílen na výrobu perleťových knoflíků v českých zemích založil roku 1858 v Přelouči František Koudelka, jenž se řemeslu vyučil právě v rakouské metropoli. Tam vyráběl rozličná spínadla cech jehlařů, jenž se vydělil z cechu soustružníků. Vysoká poptávka však způsobila, že mnohem jednodušší výroba pomocí soustružů nakonec zcela převládla nad namáhavou prací jehlařů, kteří knoflíky vyřezávali ruční pilkou. Kromě přeloučského mistra cechu soustružnického Koudelky však v tomto městě působili i jiní významní řemeslníci, například Václav Maglen, jenž počátkem sedmdesátých let založil dílnu, v níž se vyučilo množství pozdějších samostatných mistrů.

K zakladatelům české tradice patřil také Josef Žampach, jenž si roku 1864 přivezl z Vídně do Žirovnice dřevěný soustruh na opracovávání perleti. Řemeslu se zde pak začalo dařit natolik, že si v městě otevřela svou pobočku vídeňská firma S. M. Hock Comp., a živé je zde dodnes, neboť knoflíky, spony a různé další doplňky stále vyrábí podnik *Knoflíkářský průmysl Žirovnice*. V druhé polovině 19. století se perleťářství rozšířilo i na nedalekém Jindřichohradecku, kde však převládala spíše domácí výroba, a teprve roku 1899 byl jeden ze zdejších starých mlýnů upraven na větší podnik.

Perleťářství přineslo řadě odlehklých či hospodářsky nerozvinutých oblastí možnost nového zdroje obživy a v mnoha případech znamenalo výraznou proměnu životního stylu tamních obyvatel. V leckteré chalupě se najednou začalo ozývat vrčení „ponku“ a do té doby zcela nemajetní lidé si z výtěžku mohli pořídit nejen další výrobní nástroje do své dílny, ale také luxusnější vybavení do svých domácností. Po staletí trvající jednotvárnou atmosféru převážně zemědělských obcí vystřídal výrobní a obchodní ruch.

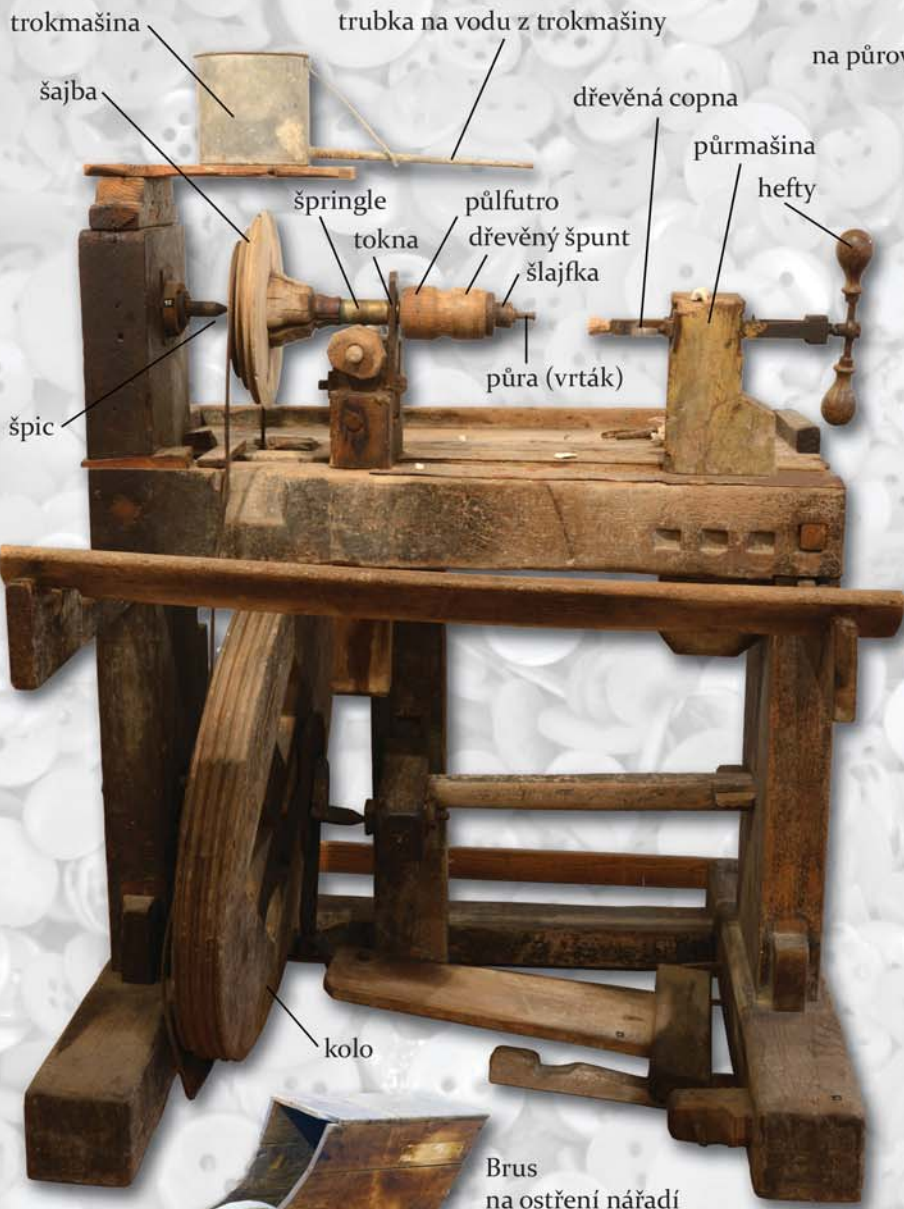
Na Moravskobudějovicko řemeslo dorazilo společně se železnici dokončenou roku 1871 a své konjunktury dosáhlo na přelomu 19. a 20. století, kdy zde v oboru pracovalo asi 150 dělníků. Další perleťářskou oblastí se stalo chudé Drahansko, oblast s rozvinutým tkalcovstvím, kde v sedmdesátých letech 19. století založil první továrnu Alfons Tomek v Senetářově, odkud se pak výroba rozšířila i do okolních obcí, například do Podomí, kde pak v bývalé textilní továrně vyráběla knoflíky brněnská firma Oskar Pollack a spol. A výrazný ekonomický dopad mělo perleťářství i pro obyvatele Předína na Třebíčsku, kde původní těžké životní podmínky vedly až ke vzniku pořekadla: „*Nevěděl jsem, co je bída, až jsem přišel do Předína*“. Hlavním širitelům nového typu obživy zde byl Jan Šilhavý, jenž se stejně jako většina výše zmíněných řemeslníků vyučil ve Vídni a roku 1874 založil ve své rodné obci spolu s dvěma dělníky první perleťářskou dílnu.

Schránky mlžů z Rudého moře a dalších exotických končin...

Perleť, oslňující středoevropany svým leskem a krásou, se do Čech a na Moravu dovážela ze zahraničí, většinou z exotických zemí a oblastí s teplými moři. K hlavním nalezištím schránek mlžů a plžů patřilo Rudé moře, Perský záliv, Indie, Indonésie, Austrálie, Polynésie a pobřeží s ostrovy střední Ameriky, zkrátka lokality, v nichž lovci perel přiváželi do přístavů množství lastur, které pro ně byly nepotřebným odpadem. Odtud je pak velké firmy dovážely do velkých evropských přístavů, jako byly například Hamburk a Terst, a dále se tato surovina prodávala na aukcích, kam ji jezdili nakupovat perleťáři a obchodníci z celé Evropy.

Z jednotlivých světových lokalit pocházely různé druhy perleti, které se vyznačovaly odlišnou barvou a kvalitou. Vyhlášeny byly zejména čisté

Šlapací perleťářský ponk
na půrování (vyvrtávání) knoflíků
z perleťových lastut
z 19. století
(též nazývaný
čamrdářský soustruh)

Soudek
na leštění knoflíků

šrupování =
= rovnání a
hlazení
knoflíků

trádování =
= tvarování a
vzorkování
knoflíků

Brus
na ostření nářadí

Výchozí
surovina

Stolice
na sekání knoflíků